

Svenskt jordbruk under ett halvsekel

DET SVENSKA JORDBRUKETS historia under 1900-talets andra halvsekel är historien om förändring. Spåren av omvandlingen är synliga i landskapet. De igenbommade och förfallna ladugårdarna och ladorna i det inre av Svealand och Norrland är påtagliga och väcker frågor om det förflutna. De bryter skarpt av mot gårdar som alltjämt håller mjölkkor, odlar spannmål och vårdar sina ekonomibyggnader.

De nedlagda jordbruken är många. Vandrar vi med öppna sinnen i landskapet kan vi höra logdörrar slå för vinden, upptäcka husgrunder efter uttraderade mangårds- och ekonomibyggnader, urskilja en hästräfsa i ett dike långt bort i skogsranden. Här och var snubblar vi över nedrutnade gårdsgårdar, präktiga stengårdsgårdar, avbrutna grindstolpar, lövbevuxna gödselbrunnar, förfallna körbryggor och sönderrostade verktyg, vagnar och maskiner. Spåren finns där i landskapet, men är inte eviga. De suddas ut och försvinner av regn och snö, av växtligheten, av nya vägar, parker och byggnader. Men åtskilliga märken finns alltjämt kvar, möjliga att undersöka för att få kunskap om en viktig del av den moderna svenska historien.

I Sydsveriges mellan- och slättbygder möter besökaren inte i första hand de nedlagda jordbrukens sorgsna landskap, utan det moderna jordbrukets högeffektiva. Ögonen registrerar vidsträckt sädesfält som skiftar i färg över sommarhalvåret, slättermarker med vitplastade foderbollar, betesmarker med kor och varmblodiga hästar. Överblivna ladugårdar och uthus har fått ny funktion som förråd, verkstäder och sommarbostäder. Golfbanorna, gröna och välklippta på tidigare åkermark, är ett vanligt inslag i tätorternas närhet.

En och annan traktor syns som en prick på vida fält. Långt där borta tar skogen vid. Gränsen mellan skog och åker är skarp, ängen och hagmarken har nästan försvunnit. I landskapet anar vi var husdjuren betat liksom fälten som människor brukat i generationer,

alla dessa bönder, lantarbetare och torpare som med stora ansträngningar odlat upp och ömt vårdat gården och små obetydliga jordtäppor.

Vi anar även en stor smärta bortom utrymda ladugårdar, igenväxta åkrar och storskaliga, moderna jordbruk på de stora slåtterna och i skogsbygden längre norrut. Men vi ser också semesterfirare som njuter av sol och ledighet på nedlagda gårdar, medan bonden och hans hustru i stor brådska strax bredvid i sommarvärmerna bärgar vinterfodret.

ALLT EFFEKTIVARE OCH ALLTMER IFRÅGASATT

Jordbrukets omvandling kan skildras på olika sätt. Ett vanligt och relativt enkelt sätt är med hjälp av den officiella jordbruksstatistikens siffror. De ger en bild av kraftig förändring. Tre fjärdede-

Mekaniseringen gav nya avtryck i jorden. "Traktorspår", målning av Gerhard Nordström 1986. Konstnären skriver om sitt förhållande till jorden: "Jorden är ett väsen, en levande kropp. I årtusenden har människan levt nära henne och av henne. Utan jord krymper människan, tynar bort ur sin egen historia."

lar av jordbruken har lagts ned. Kvarvarande gårdar har successivt blivit större och specialiserade, avkastningen har skjutit i höjden. På område efter område har människan ersatts av maskiner. Dagens jordbruk är mångdubbelt effektivare än fyrtiotalets. Bilar, traktorer, skördetröskor, nya plogar, harvar och maskiner har i en jämn ström tagits i bruk ute på gårdarna. Till detta kommer en intensifierad växtförädling, markarbeten, kemiska bekämpningsmedel, handelsgödsel, djuravel, veterinärmedicin samt utbildning och rådgivning. Svenskt jordbruk är i dag en högteknologisk näring med en arbetsproduktivitet väl i nivå med industrins.

Ett nytt tekniskt system, som byggde på elektriciteten och förbränningsmotorn, vann snabbt insteg på landets bondgårdar årtiondet efter krigsslutet 1945. Nya kunskaper fordrades medan äldre färdigheter snabbt blev ohjälpligt föråldrade. Jordbrukets arbetsorganisation förnyades och ställde människor inför avgörande val.

Familjearbetskraftens betydelse steg medan utrymmet för anställda minskade. Under seklets kvarvarande år förfinades och utvidgades tekniken.

I dag vinner en ny teknik, den biodigitala, insteg i det västerländska jordbruket. Åter ställs krav på ny kompetens och nya arbetsformer. Produktiviteten i svenskt jordbruk, som stigit så kraftigt under de senaste femtio åren, förväntas öka även framledes. Men det finns bekymmersamma tecken, inte minst i form av en förskjutning i efterfrågan på grund av att människor föredrar andra livsmedel och en stigande oro över matkvaliteten, en hårdnande internationell konkurrens och eskalerande miljöproblem.

Jordbrukets uppgift under det senaste halvsekle har i första hand varit att förse en växande stadsbefolkning med prisvärda och bra livsmedel. Den uppgiften har landets jordbrukare mer än väl klarat, ibland till och med lite för bra. Stora kvantiteter har tidvis exporterats till världsmarknadens låga priser, en export som till stor del betalats av de svenska konsumenterna. Bruket av kemiska bekämpningsmedel och handelsgödsel, liksom stordriften i kött-, fläsk- och äggproduktionen har under senare årtionden också kastat en besvärande skugga över näringen och dess utövare.

Sveriges jordbrukare har många gånger upplevt att de arbetat i motvind. De har fått dåligt betalt för sina varor. Regering, riksdag och allmänhet har inte förstått att rätt värdera deras insatser för att få fram bra livsmedel, hålla landskapet öppet och landsbygden levande. I välfärdssamhället har tidsandan inte varit till jordbrukarnas fördel. Neringen har inte ansetts tillräckligt "modern". Snarare har den representerat det gamla orättvisa samhälle som välfärdssamhällets arkitekter och beslutsfattare försökt avskaffa. Efter hand har klyftan vidgats mellan vardagen på gårdarna och synen på jordbruket – antingen i form av Astrid Lindgrens och Skansens mer romantiska tolkning, eller av massmediers och politikernas bild av konservativa och motsträviga bönder som ändå inte dragit sig för storskalig giftbesprutning och köttfabriker.

Den ambivalenta synen på jordbruk och bönder har knappast förenklat livet för yrkesutövarna. Men trots stora skillnader i gårdsstorlek, produktion och ekonomi, har den yttre kritiska inställningen snarast förenat landets bönder och gett dem bränsle att agera kraftfullt i offentligheten; som industriägare, politiker och yrkesutövare med ett arv att förvalta. Deras ekonomiska och fackliga organisationer på riksplanet har också varit pådrivande i förnyelsearbetet, i opposition mot eller i samarbete med statsmakten.

FÖRÄNDRING OCH KONTINUITET

Även om det varit förändringarnas halvsekel rymmer femtioårsperioden stabila, mer trögörliga inslag. Denna spänning mellan förändring och kontinuitet kommer allra tydligast till uttryck i vardagsmiljön; som i följande två bildsviter. Den ena skildrar skånsk gårdsmiljö i början av perioden, och är tagen av fotografen Gunnar Lundh. Den andra, på sidorna 18–20, är hämtad från en dokumentation av ett större jord- och skogsbruksföretag på Sollerön i Dalarna i slutet av 1990-talet. Här heter fotografen Bo Larsson.

Om vi studerar bilderna närmare upptäcker vi både sådant som består, och sådant som har förändrats. Till det som i dag är borta hör mjölkkrukorna. På fyrtiotalet skulle de dagligen rengöras och fyllas med mjölk. De dagar då mjölkbilens hade sina turer skulle de bäras upp till mjölkbordet vid vägkanten eller fraktas dit på hand- eller cykeldragna kärror. Mjölkkrukor och mjölkbord ersattes från början av sjuttioalet av mjölkcisterner och tankbilar.

Hinkar av förtennad plåt används i dag bara undantagsvis på gårdarna, åtminstone som arbetsredskap. Plast och lättmetall har kommit i stället – funktionellt och lätt att hantera – om bonden

Hästen, mannens arbetskamrat och trojänare i det äldre jordbruket, ännu i tjänst i mitten av fyrtiotalet. Viken, Skåne 1943. Fotografen Gunnar Lundh var en av de stora skildrarna av 1930- och 1940-talens jordbruksmiljöer.

Hönsen var länge, före äggfabrikernas tid, kvinnans ansvarsområde och gav henne egna, om än små, inkomster. Viken, Skåne 1943.

nu överhuvudtaget använder hinkar vid utfodring av djuren. I stället utnyttjas till exempel ensilagevagnar som inte bara lyfter in fodret, utan också med hjälp av datateknik fördelar det i rätt mängd till varje djur.

Vattenbrunnen på gårdsplanen kan finnas kvar, men nu som ett dekorativt inslag. Den har bytts ut mot en mer avlägset liggande djupborrad brunn, rörledningar, hydroforer och tappkranar, lättillgängliga i boningshus och ekonomibygnader.

Arbetshästen är ett minne blott. Däremot har hästen under senare årtionden återkommit på landsbygden, men nu i form av ridhäst för stadsbors motions- och fritidsbehov. De tunga arbetskläderna har ersatts av lätta overaller och jackor i syntetmaterial, ofta med en dekal på ryggen. Än i dag sitter den gamla slitna kepsen på en och annan äldre jordbrukare, men vanligare är den moderna skärmmössan med Lantmännens grodd, mejeriets eller maskinfirmans dekal och textreklam. Även kvinnorna bär i dag långbyxor, overall och keps. Den blommiga klänningen i bomull, förklädet och schalen är borta. Å andra sidan har kvinnorna i dag oftast ett betalt arbete utanför gården och arbetar bara i begränsad utsträckning i ladugården och på fälten.

Till det som i mindre grad har förändrats hör hunden och kat-

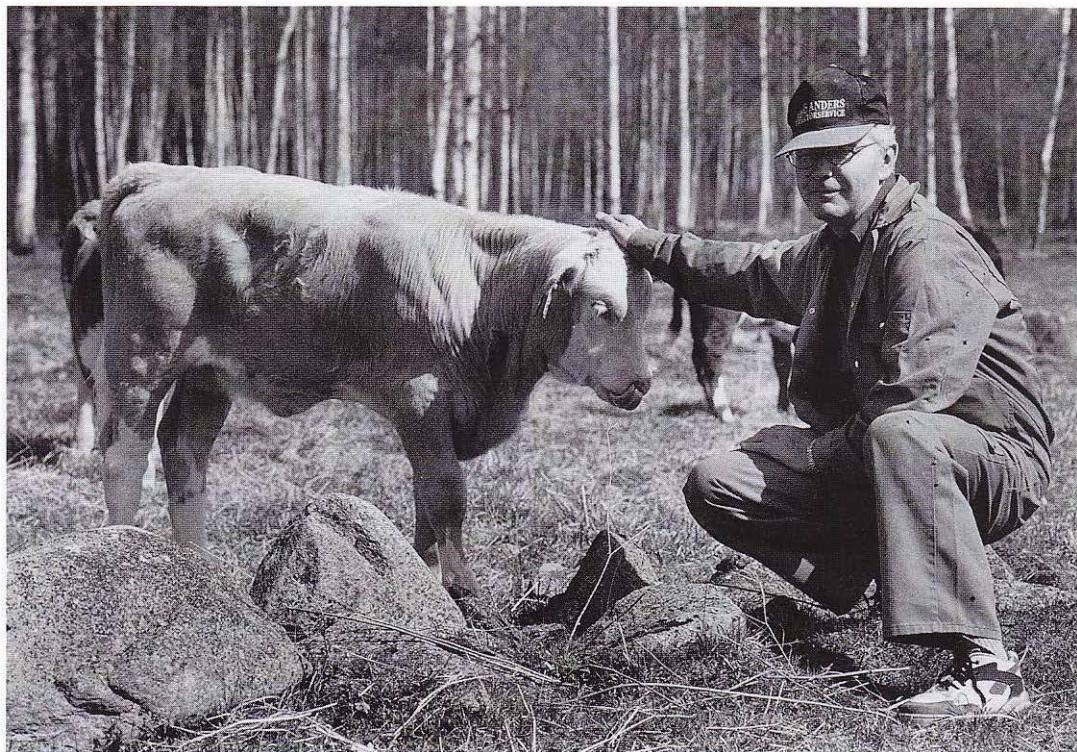
ten, de frigående hönorna, och barnen som leker på gårdsplanen. Kontinuiteten finns också i den nära relationen mellan människa och djur, i uppdelningen av uppgifter, ansvar och makt efter kön och ålder, i generationsväxlingen, i bondens beroende av årstiderna och vädret, och i den regionala byggnadsstilen. De höstplöjda fälten och det öppna odlingslandskapet har också drag av kontinuitet, även om förbuskningen i dag delvis skymmer utsikten och skogen reser sig hög bakom åkerdiken och elektriska staket.

Förankringen i landskapet ger, liksom byggnaderna, djuren och samvaron över generationsgränserna, familjejordbruket ett stabilt drag som i någon mån överbryggas gapet mellan det äldre traditionella och det sentida högteknologiska jordbruket. Den ekonomiska tillväxten och det motoriserade tekniska system som infördes från slutet av fyrtioalet har inte helt utplånat traditionella livsvärden. Det är inte heller givet att det förestående nya biodigitala tekniska systemet lyckas med detta.

DEN KONSERVATIVE BONDEN?

Närvaron i Gunnar Lundhs bilder från Skåne och Bo Larssons från Dalarna säger oss också att varje gård i sin blandning av tradition

I leken lärde sig jordbrukarbarnen att umgås med djuren, vardagslivets rytm och farorna på gården.

Även i det högteknologiska jordbruket finns den nära relationen mellan människa och djur liksom dofter och ljud vi känner igen från äldre tiders jordbruk. Gunnar Håll med ungdjur av kött-ras, Sollerön, Dalarna 1998. Foto Bo Larsson, Nordiska museet.

och förändring är unik, och det på mer än ett sätt. Vilka byggnader, redskap, djur och grödor som en jordbrukarfamilj omger sig med, vilar på en rad mer eller mindre medvetna och välöverlagda beslut, varav vissa är fattade långt tillbaka i tiden.

Vilka möjligheter har efterkrigstidens jordbrukare då haft att i egen takt, och efter egen bedömning, hantera avvägningen mellan kontinuitet och förändring? Vi vet att den svenska jordbrukspolitik sedan fyrtioalet har varit inriktad på att skapa ett enhetligt, rationellt och effektivt jordbruk. Vi vet betydligt mindre om jordbrukarnas egna överväganden under den stora rationaliseringsepo-ken, hur de i vardagen hanterat de krav som rationaliseringspolitiken ställt. Har det funnits ett motstånd mot en alltför långt driven rationalisering, ett slags bondekonservatism som lett till att tusentals bönder ohjälpligt hamnat på efterkälken och slagits ut? Eller har bondekulturen och dess livssammanhang snarare gett bonden den trygghet som krävts för att hantera rationaliseringsprocessens hisnande ekonomiska och tekniska utmaningar?

Vid början av 2000-talet förefaller det som om jordbrukets livsform – i skärningspunkten mellan produktion och reproduktion – fortfarande har en betydelse. ”Att vara bonde är inte bara ett

mångtusenårigt yrke”, konstaterar Stiftelsen Svenska Lantbruksveckan i upptakten till ett studiematerial. ”Det är också ett sätt att leva, nära naturen, och att vara bärare av samhällets genuina kulturarv.” Familj jordbruket handlar ytterst om att reproducera livet, från generation till generation. Kanske representerar det därmed också en dröm som många i det urbaniserade samhället ännu bär med sig: drömmen om en tillvaro där familj och förvärvsarbete är i balans.

LANDSBYGDENS LJUD OCH LUKTER

På produktionsidan kännetecknas det senaste halvsekle av specialisering och marknadsorientering. Lägg därtill en långt driven mekanisering och vi får ett annat landskap med avseende på utseende, ljud och lukter. Det öppna landskapet har blivit alltmer förbuskat. Borta är den variationsrika växtligheten och det omfattande djurlivet. Åkerfälten har vuxit i storlek genom täckdikning och stenröjning. Gränsen mellan åker och skog har blivit allt skarpare när hagmark och betesängar odlats upp eller beskogats. Ängsladorna har försvunnit eller står tomma och övergivna i en fram-

Doft av olja och dieselavgaser. Traktorn, mannens arbetsredskap. Arbetskonstellationen far-son är mycket vanlig i det moderna jordbruket. Gunnar Hålls son Patrik på gårdstunet, Sollerön, Dalarna 1998.

Den moderne bonden har många och långa ensamma dagar. Besök av maskinfirmor, leverantörer och, som här, mjölkbilen innebär ett avbrott och en pratstund. Sollerön 1998.

skriden grad av förfall. Vägarna har breddats och gjorts rakare samt belagts med oljegrus och asfalt. Ljudnivån har samtidigt höjts, men också blivit ojämnare.

Fyrtioalets ljudbild utmärktes av ett konstant brus. Det var aldrig helt tyst. Ljuden var å andra sidan inte lika höga som dagens. De kom från många små och stora husdjur, hästdragna vagnar och redskap, från människor som rörde sig till fots i landskapet. Hundar skällde, kor råmade, hästar gnäggade och människor pratade, skrek och svor. Under de senaste årtiondena har människorna blivit långt färre, hundarna har flyttat inomhus, kobesättningarna har gått till slakt eller vuxit i storlek, medan hästarna samlats på hästgårdar. I dag är ljudnivån temporärt mycket hög. De mekaniska ljuden dominerar över ljuden från människor och djur. Under vårsådden, slåttern och spannmålskörden bryter traktorer, skördetröskor, bilar, höfläktar och spannmålstorkar igenom med intensiva ljud. Till detta kommer periodvis ljuden från gräsklippare, lastbilar, elektriskt drivna motorsågar, vedkapar och vinkelslipar. Däremellan är det tyst.

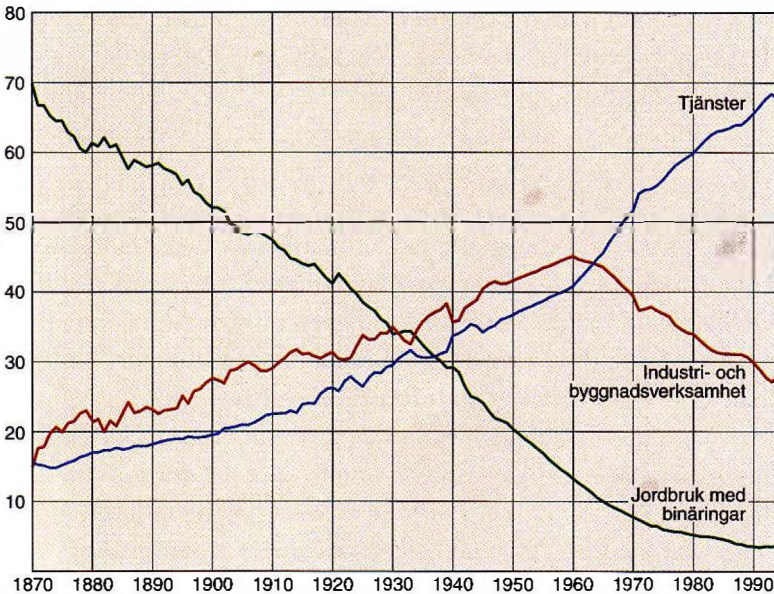
Även jordbrukslandskapets lukter har förändrats under halvseket. På gårdar som alltjämt har en blandad produktion finns ändå åtskilligt kvar av äldre tiders lukter och ljud. Kontrasten med fyrtioalet är långt större på högt specialiserade gårdar i Syd- och Mellansverige. Öppna gödselstackar och torrtoaletter gav andra

och mer påtagliga lukter än dagens vattentoaletter, trekammarbrunnar, reningsverk och flytgödselbehållare. Spridningen av flytgödsel på fälten ger alltså en omisskännlig lukt i det agrara landskapet. Traktorer och bilar ger en helt annan doft, liksom el- och oljeuppvärmda bostäder. Kemiska bekämpningsmedel och handelsgödsel luktar inte, men är långt farligare för floran och faunan än fyrtiotalets starka dofter från djur och människa.

DRIVKRAFTER BAKOM JORDBRUKETS OMVANDLING

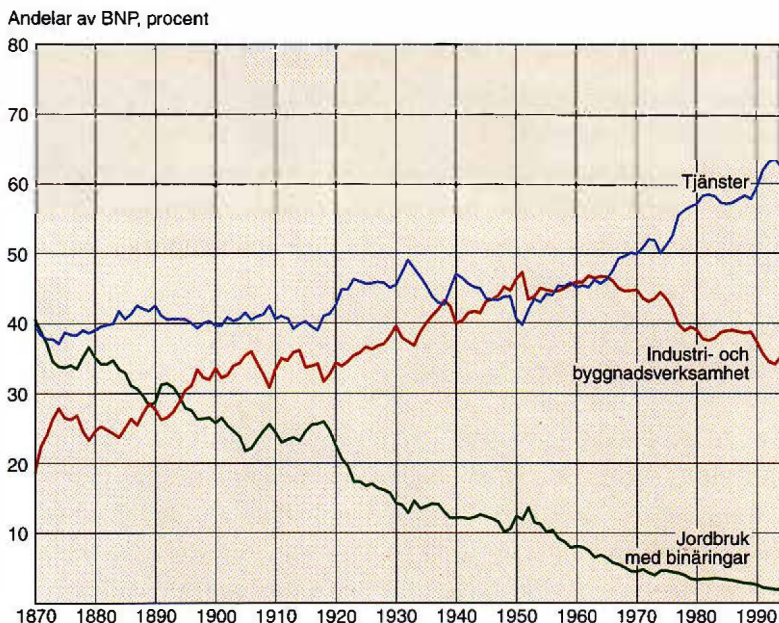
En rad omständigheter förklarar att Sveriges jordbruk under några årtionden från slutet av 1940-talet förvandlades från en basnäring, som i första hand byggde på djurs och människors muskelkraft, till en högteknologisk, hårt specialiserad näring med ett begränsat antal sysselsatta. En viktig förändringskraft var förskjutningen mot lägre födelsetal och en åldrande befolkning. Det påverkade jordbruket, dels genom minskat utbud på arbetskraft, dels genom att efterfrågan på mat förändrades. Industrins och den offentliga sektorns tillväxt ledde dessutom till en svår konkurrens om arbetskraften. De växande industriorterna och städerna lockade landsbygdens ungdomar. Där fick de högre löner och där kunde de ta del av den växande välfärden.

Andelar av sysselsättning, procent

Den arbetande befolkningen i Sverige procentuellt fördelad på huvudnäringar 1870–1995. Femårsmedeltal.

Huvudnäringarnas procentuella andelar av Sveriges bruttonationalprodukt/BNP 1870–1995. Femårs-medeltal.

Jordbrukspolitiken påskyndade en rationalisering av näringen i syfte att öka produktionen och frigöra arbetskraft. Ny teknik och vetenskap gav förutsättningarna för en övergång från ett ekologiskt blandjordbruk till ett mekaniserat kemijordbruk. Bönderna var "piskade" att hänga med i utvecklingen om de skulle överleva i näringen och förmå barnen att ta över när så var dags. Många bönder var säkert också intresserade av att skapa bättre förutsättningar på sina gårdar. Tillsammans med jordbruksforskare, maskinfirmor, hushållningssällskap och lantbruksnämnder har de varit nog så aktiva i omvandlingen.

ATT SKRIVA JORDBRUKETS MODERNA HISTORIA

För historikern är dialogen med källmaterialet den grund på vilken de historiska tolkningarna vilar. I de två första banden av *Det svenska jordbrukets historia* har läsaren mött forskare vars problem har varit att utifrån ett mycket sparsamt källmaterial rekonstruera huvudlinjerna i den tidiga jordbrukshistorien.

I detta band är källproblematiken av en annan art. Det källmaterial som står oss till buds är så omfattande att svårigheten snarast ligger i att sovra och skaffa överblick. Till detta kommer att vi som skrivit denna bok har egna erfarenheter av lantbruk att falla tillbaka på, vilket – genom risken för närsynthet – kan vara ett

problem. Men vår kunskap om jordbrukets arbetsmetoder, redskap, djur och livsformer bör framför allt ses som en tillgång.

Källor och litteratur

Källorna till jordbrukets efterkrigshistoria är av många olika slag. Till de viktigaste hör den offentliga jordbruksstatistiken som löpande kartlagt jordbruket och dess människor i landets socknar och kommuner. I den redovisas allt från "Administrativa områden" till "Övrig mark", baserat på data som är noggrant insamlade och sammanställda av statens tjänstemän. Visst bör vi ställa oss kritiska till precisionen i uppgifterna och visst har metoderna och uppgifterna som samlats in förändrats över tid. För perioden 1945–2000 håller de ändå genomgående hög kvalitet. Ibland har insamlingsmetoderna emellertid förändrats till den grad att det varit omöjligt att skapa längre serier.

Utöver denna offentliga statistik finns en mängd statliga och enskilda utredningar som har granskat jordbrukets villkor ur skilda perspektiv. Jordbruksdepartementet, Lantbruksstyrelsen, Jordbrukets utredningsinstitut, Jordbruksverket, Lantbruksuniversitetet och Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien hör till de institu-

Få fotografier har som Sune Jonsson systematiskt skildrat och tolkat de svenska småjordbrukarnas, framför allt Västerbottens, villkor under den stora nedläggnings-epoken från slutet av 1950-talet och in på 1970-talet. Höbärgning i Agnäs 1971.

tioner som har publicerat värdefullt material. Därtill kommer propositioner, riksdagsdebatter och jordbrukarorganisationernas efterlämnade skrifter och handlingar, debattböcker, undervisningsmaterial och tidskrifter.

Få områden är så politiskt genomtredda som jordbruket, och det intensiva intresset avspeglas i hyllmeter av publikationer. Dessa hyllmeter har legat till grund för politiska beslut, organisationers och grupper agerande, men har dessutom starkt bidragit till att forma bilden av det svenska jordbruket och de svenska bönderna under det senaste halvseket. Trots detta finns ännu få genomarbetade, kritiskt granskande, vetenskapliga analyser av jordbruksnäringsen under perioden. Kanske behöver forskarna få distans till sin egen tid, kanske är materialet för stort och komplicerat att ta sig an, kanske är det så att jordbruket klassats som periodens stora förlorare. Forskarna har varit mer intresserade av de expansiva och framtidsinriktade näringarna och branscherna, inte av en för folkförsörjningen stagnerande bransch, starkt förknippad dels med det gamla, förindustriella och konservativa samhället, dels med den förmenta idyllen på hembygdsgårdar och museer.

Jordbrukets efterkrigshistoria kan även följas i många för historikern mindre typiska källor. När vi skildrar vår nära samtid är kanske människan den viktigaste källan, de människor som levt och erfårit den tid som skildras. Intervjuer är därför ett centralt källmaterial i denna bok. I museer och folkminnesarkiv finns också ett minnesmaterial bestående av självbiografier, uppteckningar, dagböcker och frågelistsvar, där individerna kommer till tals. Där finns också dokumentationer av jordbruksarbete, uppmätningar och byggnadsinventeringar. Minst lika viktiga är museernas foto- och föremålssamlingar.

Ett stort och värdefullt minnesmaterial kom till stånd i början av 1990-talet då Nordiska museet, LRF och Studieförbundet Vuxenskolan genomförde en nationell kampanj, Bondeminnen, där jordbrukets människor ombads berätta om 1900-talet. Ett annat minnesmaterial är de samtidsundersökningar av jordbruk som flera kulturhistoriska museer bedrivit under tjugo års tid inom det landsomfattande museinätverket Samdok.

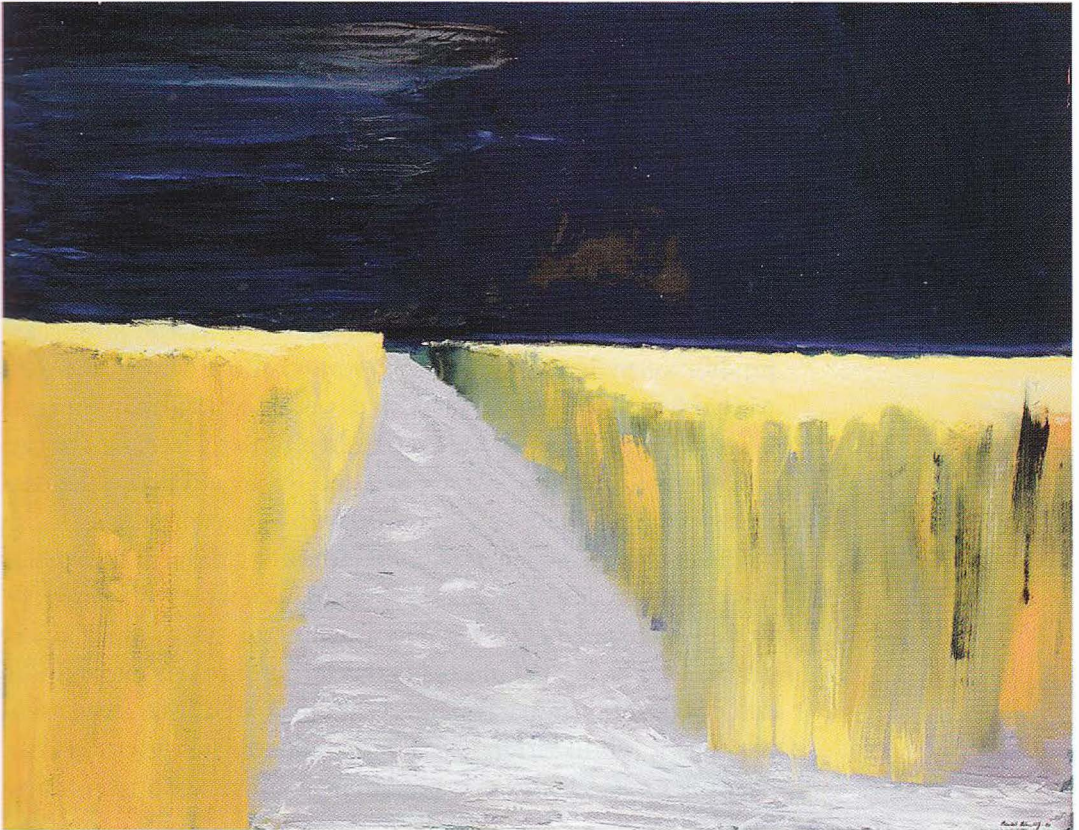
Själva landskapet, den fysiska miljön där människor levt och verkat, berättar också sin historia, liksom skönlitteratur, konst och film.

Samtidshistoria – en utmaning

Som historiker befinner vi oss inte bara i dialog med vårt källmaterial, utan också i hög grad i dialog med våra läsare. Det blir särskilt tydligt när en bok, som denna, behandlar vår egen samtid. Många av våra läsare har omfattande egna kunskaper om jordbrukets efterkrigshistoria, vilket innebär att det perspektiv som vi för fram i denna bok kanske kan framstå som både ofullständigt och kontroversiellt.

Varje framställning kräver dock sin avgränsning, och två övergripande ambitioner präglar denna bok. Vårt syfte är att beskriva och förklara det stora förändringsförloppet i efterkrigstidens jordbrukshistoria, så som det har utspelats på nationell, regional och lokal nivå. Vi vill ställa jordbrukets människor i relation till de dramatiska förändringar i folkmängd och åldersfördelning, ekonomi, teknik, miljö och politik som har präglat den svenska efterkrigstiden. Däremot kan vi inte fördjupa oss i varje enskilt förändringsförlopp. Vi koncentrerar oss på åkerbruk och boskapssköt-

Moderniseringens landvinningar eller det av människor och djur övergivna, överexploaterade landskapet? Bertil Almlöfs målning från 1984 kan ses både som en civilisationskritisk kommentar och en vacker bild av ett moget sädesfält i högsommarvärmen.

sel. Det för jordbrukare utanför slättbygderna ekonomiskt så viktiga skogsbruket behandlas inte – mer än marginellt – i denna bok. Samma sak gäller för andra regionalt betydelsefulla, eller efter hand i växande grad viktiga delnäringar som stuguthyrning och hästuppfödning. Här skildras emellertid huvuddragen i trädgårdsodlingen på friland och renskötselns efterkrigshistoria.

Vi vill också lyfta fram jordbrukets och jordbrukarbefolkningens roll i de senaste decenniernas allmänna svenska samhällsutveckling. I dag kan det se ut som om jordbruket är en marginell näring, vars historia saknar betydelse för samtidens kultur och samhällsproblem. Vi vill hävda motsatsen. De förvärvsarbetande i jordbruket utgör i dag knappt två procent av den svenska arbetskraften, men jordbrukets efterkrigshistoria är inte bara en historia om jordbruksnäringen i sig. Det är också en historia om hur vårt gemensamma samhälle och vår svenska natur- och kulturmiljö i grunden har förändrats. Vilka roller som jordbrukets människor – de som blev kvar och de som flyttade bort – har spelat i denna förändringsprocess är centralt i denna bok.

Ett av flera exempel på ett samtida samhällsproblem med nära anknytning till jordbrukshistorien är frågan om den svenska välfärdsstatsmodellens framtida utformning. Den svenska modellen, präglad av en stark statsmakt, förhandlingslösningar och ett omfattande medborgerligt inflytande, är – som en historiker har uttryckt det – ”djupt förankrad i den svenska landsbygdens mylla”. Är kanske jordbrukets avfolkning en viktig faktor bakom det sviktande stödet för den svenska modellen?

Andra aktuella samhällsproblem med rötter i jordbrukshistorien gäller miljö, kulturlandskap och djurens livsvillkor. Jordbruksproduktionen äger rum i en miljö som vi alla är beroende av för vår hälsa och överlevnad, och den påverkar ett landskap som inte bara har ett ekonomiskt utan också ett estetiskt värde. Hantering av levande materia – växter och djur – reser etiska problem om människans ställning i civilisationen och ekosystemet.

Under efterkrigstiden har konflikterna kring dessa problem stegrats genom att den moderna tekniken har skapat ett nytt – och farligare – samspel mellan människa och natur, men kanske också genom att allt fler människor betraktar jordbrukets ekonomiska och etiska problem på avstånd. I takt med att allt färre svenskar har egen jordbrukserfarenhet blir det allt svårare för jordbrukarna att få förståelse för ett produktionsbaserat synsätt på jordbrukets framtid.